

# LES COL·LECTIVITZACIONS AGRÀRIES AL PAÍS VALENCIÀ

GARCÍA NOGUERA, CARMEN

XÀBIA, MARINA ALTA

**Resum:** En aquest article abordarem les col·lectivitzacions agràries durant el període de la Guerra Civil Espanyola al País Valencià, tractant els seus inicis al 1936, com es formaren en aquest territori, els conflictes entre els col·lectivistes i individualistes, les col·lectivitzacions al final de la guerra i, per últim, la comparació d'aquestes amb altres territoris espanyols.

Les col·lectivitzacions agràries tingueren gran rellevància per al bàndol republicà des dels principis de la sublevació militar que desencadenaria la Guerra Civil Espanyola, ja que suposaren la producció dels aliments i l'abastiment d'aquesta població que recolzava als republicans durant el conflicte armat.

Pel terme col·lectivització entenem la socialització o un règim en el que el bé d'un grup de persones és més important que els beneficis propis o individuals. Aquesta forma de producció fou la que s'establí al País Valencià, entre altres territoris espanyols, durant la Guerra Civil, i suposaria una transició o pas del règim de propietat privada individual a una propietat social comunitària.

El règim de col·lectivització el trobarem en els mitjans de producció com el camp o la indústria, en els quals la població treballarà durant les col·lectivitzacions d'aquest període per poder fer front a les necessitats d'abastiment que patiren.

Hem de destacar que la situació geogràfica de València fou important, perquè durant els primers moments de la Guerra Civil es trobà en la rereguarda. A més, durant la guerra, s'establí el govern republicà durant un breu període, entre novembre de 1936 i octubre de 1937, en la ciutat del Túria, per traslladar-se finalment a Barcelona, on cauria en mans dels sublevats el 1939.

### **Els inicis de les col·lectivitzacions**

En 1931, pujà al poder el govern provisional de la Segona República, amb la promesa de dur a terme una reforma agrària per intentar resoldre el problema que, des de mitjans del segle XIX, patien molts dels camperols, els quals vivien en la misèria<sup>1</sup>.

Amb aquest govern republicà al front del govern es produí, al juliol de 1936, l'alçament militar que tingué diferents resultats en tota la Península. Els sublevats poc a poc es feren amb els diferents territoris espanyols, provocant que els moviments de col·lectivitzacions no tingueren una implantació hegemònica en tota Espanya. Els moviments de les col·lectivitzacions es dugueren a terme en els territoris que recolzaven la República, i deixarien de ser efectives quan els territoris caigueren en mans dels insurrectes.

En el cas del País Valencià, l'agricultura tingué sempre una gran rellevància per la seua localització, però aquesta augmentà en importància per a les forces republicanes en temps de guerra. Com afirma Aurora Bosch<sup>2</sup>, la revolució al País Valencià s'inicià ràpidament després del fracàs de la sublevació en aquest territori. A partir d'aquest moment de 1936, el poder polític serà

---

<sup>1</sup>E. Malefakis, "El problema agrario y la República", en Congreso Valencia Capital de la República (1986: Valencia), **La II República, una esperanza frustrada: Actas del congreso Valencia Capital de la República (Abril 1986)**, Valencia, Alfons el Magnànim, 1987, p. 37.

<sup>2</sup>A. Bosch, "Guerra i Revolució Social", en A. Girona, J. Navarro (eds), **Fa setanta anys: la Guerra Civil al País Valencià (1936-1939)**, Valencia, PUV, 2009, p. 65.

exercit de forma arbitrària a mans de socialistes i sindicats com la Unió General de Treballadors (UGT) i la Confederació Nacional de Treballadors (CNT).

Per poder fer front a la guerra en els seus inicis, aquests poders polítics havien d'aconseguir dur endavant l'economia del territori per poder abastir-se. A més, no pretenien sols lluitar en contra de les forces sublevades sinó dur a terme una revolució en la rereguarda. Per tant, serà en aquest moment quan trobem les col·lectivitzacions i socialitzacions en els diferents àmbits com el camp o la indústria.

Al camp valencià, la derrota dels sublevats, el buit de poder i les propostes dels sindicats permeteren la formació d'aquest tipus d'economia fonamentada en la col·lectivitat. Hi trobem dos factors que ens ajuden a entendre el seu sorgiment com són la conjuntura de la guerra i capacitat revolucionària que tingué el camperolat davant aquesta situació. Aquest factors, a més, marcaran diferències entre les col·lectivitats i el seu funcionament durant la guerra.

Encara que les col·lectivitzacions s'aplicaren de diferent forma en pobles del País Valencia, les transformacions revolucionaries que realitzaren els comitès locals del Front Popular es realitzaren a través de l'abandonament de terres per part dels propietaris o l'expropiació d'aquestes per motius ideològics. En els seus principis a l'estiu de 1936, aquest tipus d'accions revolucionaries tingueren lloc en alguns punts del territori Valencià com Pedralba o Guadassuar, els quals tenien unes tradicions anarquistes, però no fou el model que dominà en tot el País Valencià.

En els inicis de les col·lectivitzacions hi hagué una desorganització per part dels sindicats que estigueren en el govern, ja que hi mancaven d'una política agrària i d'organització sindical assentada en el territori valencià, per això foren poques les poblacions en les quals s'establiren aquestes formes de

producció. La situació greu en la que trobem l'agricultura valenciana de la zona republicana, com bé assenyala Bosch<sup>3</sup>, demanava més que una simple acció desorganitzada dels sindicats locals i realitzada de forma espontània, per poder expandir aquesta revolució al camp i poder salvar les collites.

Políticament, davant la situació greu que patia l'agricultura valenciana, a l'agost del 1936 s'adoptaren mesures per les quals els ajuntaments que eren favorables a la República podien intervenir de forma temporal en les terres abandonades, les quals s'havien d'exposar davant l'Institut de Reforma Agrària (IRA). Amb aquestes mesures es pretenia que l'IRA fora l'eix organitzador que iniciara la direcció governamental de la producció agrària.

Amb les noves mesures la situació no millorà, per això es formà un nou govern al que anomenaren "Govern de la Victòria" encapçalat per Largo Caballero<sup>4</sup>. Amb aquest es volia que els moviments col·lectius tingueren una organització i que el govern controlara la rereguarda agrícola republicana per a incentivar la seua producció. Durant aquests moments, els sindicats se centrarien en buscar la millor forma d'explotació agrària de les terres expropiades.

El debat dels sindicats sobre la l'explotació estigué entre el repartiment de les terres i el cultiu d'aquestes com a xicotetes propietats o l'explotació en col·lectivitat obligatòria. Finalment, es considerà més convenient la primera opció ja que a València, tradicionalment, hi ha predominat les mitjanes i xicotetes terres, amb cultius de caràcter intensiu, els quals requerien l'especialitat del camperolat que els treballa.

Les decisions dels sindicats sobre la forma d'explotació de les terres valencianes no tingueren el recolzament d'una gran part del camperolat, però

---

<sup>3</sup>A. Bosch, **Ugetistas y libertarios. Guerra civil y Revolución en el País Valenciano, 1936-1939**, Valencia, Alfonso el Magnánimo, 1983, pp.38-39.

<sup>4</sup>Largo Caballero fou líder de UGT. Aquest nou govern participaren sis socialistes, quatre republicans, dos comunistes, un representant dels republicans catalans i altre dels nacionalistes bascs. Aquesta informació la trobem en l'obra d'A. Bosch, *Ibidem*, p. 41.

tampoc el de l'IRA, el qual considerava que en les terres de cultiu extensiu no es podia aplicar les col·lectivitzacions, per això les formes col·lectives d'explotació de la terra finalment s'imposaren de forma forçosa.

Per tant, durant els primers moments de la guerra, encara que s'intentà una regularització de l'economia, no s'aconseguirà donar-li una solució al problema de l'abastiment davant d'un context tant complicat com el d'una guerra. La desorganització i els enfrontaments que protagonitzaren les diferents forces polítiques impediran que les col·lectivitzacions es puguen dur endavant de forma efectiva.

### **Conflictes entre col·lectivistes i individualistes i situació durant el 1937**

Pel que fa a la guerra, en l'any 1937, havia experimentat canvis, ja que els sublevats començaren a tenir superioritat per la caiguda dels diferents territoris espanyols. A més, el camp valencià i les seues exportacions continuaven tenint una gran rellevància per la seua localització estratègica.

Durant la primera meitat del 1937, trobem diversos obstacles i atacs a les col·lectivitzacions que tingueren conseqüències molt fortes per a l'economia valenciana. Estem fent referència a les rivalitats que trobem entre els col·lectivistes i els partidaris del cultiu individual, entre els que trobem a les diverses forces polítiques. Com assegura Aurora Bosch: "la polémica sobre la guerra y la revolución se vivía de manera cotidiana en la retaguardia como un enfrentamiento entre los partidarios de la colectivización de la tierra y los del cultivo individual"<sup>5</sup>.

---

<sup>5</sup>A. Bosch, "Guerra i Revolució Social", en A. Girona, J. Navarro (eds), **Fa setanta anys: la Guerra Civil al País Valencià (1936-1939)**, Valencia, PUV, 2009, p.74

L'enfrontament entre les diferents forces polítiques estigué protagonitzat, d'una banda pels partits republicans, el Partit Comunista i els moderats del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) els quals prioritzaven la guerra front a les reformes revolucionàries i, d'altra banda, la CNT, UGT i POUM<sup>6</sup>els quals consideraven que, per poder fer front a la guerra, s'havia de continuar amb les transformacions revolucionàries.

Els enfrontaments entre col·lectivistes i individualistes fou un problema difícil de resoldre durant la guerra civil. A més, feren que els sindicats pergueren la seua hegemonia en alguns sectors agraris. Aquesta rivalitat beneficià als individualistes.

A finals del 1937, les organitzacions camperoles del territori valencià es preocuparen més per tenir una agricultura que poguera abastir la població davant la situació de guerra. Per això, i davant la carència d'aliments bàsics, el Ministeri d'Agricultura realitzà una pla, en l'octubre de 1937, que incentivara les collites entre els camperols, ja que aquest era recompensat amb avantatges com recompenses en diners o que el govern es fera càrrec de les collites.

L'entrada de la guerra al País Valencià, evidentment, suposà un problema important per a la producció agrària, ja que féu més difícil la producció de les primeres matèries i l'abastiment de la seua població. Per poder fer front a aquesta situació, es proposaren diferents solucions. Bosch<sup>7</sup> destaca entre aquestes un intent d'impuls de la mecanització, la incorporació de la dona al treball agrari, l'ocupació de refugiats en els treballs agraris i enviar als treballadors industrials al front de la guerra mentre els treballadors agraris i camperols cuidaven els camps.

Com podem observar, durant el 1937 l'abastiment de la població valenciana també suposa un greu problema per els conflictes entre els

---

<sup>6</sup>Partit Obrer d'Unificació Marxista, nascut al 1935 i amb ideologia d'esquerres.

<sup>7</sup>A. Bosch, **Colectivistas (1936-1939)**, Valencia, Almudín, 1980, p.XXXVIII

partidaris de col·lectivitzar les terres i els individualistes, a més de l'avançament de la guerra cap a les terres valencianes. Tampoc aconseguiran en aquests moments repartir els aliments que produïen per evitar el comerç privat i l'especulació amb aquests. Ja en 1938, la CNT proposarà com a solució als problemes d'abastiment un sistema de distribució per cooperatives, organitzat sota una xarxa de magatzems relacionats entre sí que no resolgué els problemes d'abastiment.

### **La derrota republicana, les col·lectivitzacions al final de la guerra**

A partir de l'any 1938, el govern republicà es preocupà més per la guerra i les solucions que hi havia d'aplicar deixant de banda els problemes inicials com la revolució i els enfrontaments polítics que es produïen. Dins d'aquest context, trobarem per part dels sindicats algunes iniciatives com el Ple Econòmic de la CNT i el Pacte de la Unió UGT-CNT.

Amb el Ple Econòmic ampliat de la CNT, que tingué lloc a València al gener de 1938, el que pretenien era corregir els errors com la falta de coordinació i direcció del procés econòmic, que suposaven impediments en l'avanç de les col·lectivitzacions. En la CNT es produí un canvi ideològic que afavorí el seu pacte amb UGT, amb el qual posaren en comú els seus interessos principals com el reclam a la nacionalització de les terres i l'entrega d'aquestes com a propietats en usdefruit, i la legalització de les col·lectivitats i ajudes econòmiques per poder dur endavant les accions revolucionàries.

Aquestes accions per part dels sindicats tingueren com a objectiu aconseguir una unitat entre ells i que l'economia de guerra fora més eficaç. Dins d'aquest context també es produïren disputes, però durant 1938 aquestes diferències es produïren per els problemes d'abastiment o l'escassetat de mà d'obra per al treball agrari.

El govern proposà l'establiment de preus com a solució a l'abastiment, però els sindicats el que pretendran és estendre la socialització al comerç i la distribució, eliminant els intermediaris i encarregant-se els mateixos sindicats de la distribució dels productes. Pel que fa a la mà d'obra, els sindicats volien mantenir la producció agrària front al PC que volia la mobilització dels camperols per a incorporar-los a l'exèrcit.

Durant el 1938, les col·lectivitats i cooperatives agrícoles conegueren un auge perquè tingueren com a preocupació principal complir amb un sistema organitzatiu que s'havia marcat durant l'any anterior, per tant el que pretengueren fou unificar els moviments col·lectivistes, evitar les desigualtats entre ells i legalitzar-los. Foren govern i sindicats els que pretengueren fer aquesta organització per poder continuar amb els règims col·lectivistes però com destaca Aurora Bosch<sup>8</sup>, Pedro Garcia, que fou secretari general de l'organització de les col·lectivitzacions, realitzà un informe en el que es reflectí que el sistema d'explotació col·lectiva millorà la productivitat de les terres, que les col·lectivitats i cooperatives facilitaren un sistema d'abastiment racional i que assegurava queviures, no obstant destacà que aquestes col·lectivitzacions i cooperatives foren deficientes.

Els esforços realitzats pels sindicats per treballar units i coordinar la producció agrària de la zona valenciana i així poder fer front a l'abastiment republicà, arribaren molt tard. Les dificultats que la guerra suposava ja al 1938, feren impossible la continuació d'aquest sistema econòmic. Un any després, la revolució i la guerra havien acabat gran part de les col·lectivitzacions valencianes i la situació en el bàndol republicà era desesperada.

Barcelona fou l'última capital de la Segona República durant la Guerra Civil, i quan aquesta fou presa i caigué en mans dels insurrectes al gener del

---

<sup>8</sup>Comparació que estableix l'autora entre l'informe de Pedro Garcia i el que publica la revista "Colectivismo" a principis de 1938. Vease A. Bosch, **Ugetistas y libertarios. Guerra civil y Revolución en el País Valenciano, 1936-1939**, Valencia, Alfonso el Magnánimo, 1983, p. 188-189.



1939, com bé assenyala Bosch en la seua obra: "ya nadie confiaba en la victoria y las colectivizaciones y cualquier otro tipo de transformación finalizaban"<sup>9</sup>.

### **Comparació de les col·lectivitzacions dutes a terme en els diferents territoris**

Per poder veure les diferències entre els diferents territoris espanyols, comparem amb les col·lectivitzacions valencianes, com es dugueren a terme les col·lectivitzacions en Aragó, Castella la Manxa i Andalusia.

Les col·lectivitzacions tingueren un funcionament desigual i molt diferent entre els diferents territoris. A més, en alguns d'aquest tingué més èxit que en altres. Com ja hem anomenat, dins del territori valencià hi trobem algunes localitats amb diferents tradicions, com es el cas de Pedralba, amb una tradició anarquista que la dugué, només s'inicià la Guerra Civil, a una reacció contra els enemics i la instauració d'un ideal anarquista de comunisme llibertari.

Semblant al tipus establert en Pedralba trobarem als cenetistes de Mas de las Matas (Baix Aragó), que també destruïren el registre de propietats i establiren un comunisme llibertari, però quan intentaren fer les col·lectivitzacions el que volien aconseguir era produir per a abastir-se durant la guerra.

A través d'uns estudis realitzats per Aurora Bosch<sup>10</sup>, ens estableix una relació entre les zones latifundistes i de propietats mitjanes, ja que amb les dades comprova que els percentatges d'expropiació i col·lectivització foren important tant en les zones latifundistes (Andalusia o Extremadura) i les zones on les propietats tenien unes dimensions mitjanes (com és el cas de València).

---

<sup>9</sup>A. Bosch, *Colectivistas (1936-1939)*, Valencia, Almudín, 1980, p. XLIX

<sup>10</sup>A. Bosch, *Ugetistas y libertarios. Guerra civil y Revolución en el País Valenciano, 1936-1939*, Valencia, Alfonso el Magnánimo, 1983, p. 150-152.

Açò ens fa pensar que les col·lectivitzacions es formaren per poder fer front a l'abastiment de la població en un context de guerra.

En casos particulars com Andalusia, s'hi realitzaren moltes expropiacions de terres i aquestes es col·lectivitzaren, però prompte els sublevats entraren en els territoris andalusos desarticulant aquestes organitzacions. A més, les terres andaluses que trobarem foren confiscades per l'IRA anteriorment, i gran part de les terres col·lectivitzades foren abandonades per els propietaris.

Pel que fa a Aragó, també hi trobem moltes terres col·lectivitzades. La diferència que trobem en aquest territori és que no hi ha latifundis i fou el context de la guerra el que possibilità que es produïren les col·lectivitzacions. Aquestes, segons les conclusions d'Aurora Bosch<sup>11</sup>, s'implantaren també en llocs que no tingueren tradició sindical gràcies al desarticulament polític per l'entrada dels sublevats i per la presència de les milícies del CNT català, a més de l'organització del Partit Comunista, la incapacitat dels partits republicans per fer front als sublevats i el triomf dels últims en zones governades per la UGT.

En el cas de Castella la Manxa, l'expropiació de moltes terres i la col·lectivització de gran part d'aquestes, fou degut a la revolució que impulsà el camperolat castellà. En el territori de Castella la Manxa trobarem una semblança amb el territori andalús i és la forma espontània d'ocupació de les terres, les quals foren confiscades per motius polítics o ocupades de forma directa pels camperols.

Per la seua banda, el País Valencià tingué unes altres circumstàncies davant les forces insurrectes al estar situat en la rereguarda. A més, no tingué ningun element que afavorira les col·lectivitzacions, per això foren poques les

---

<sup>11</sup> A, Bosch, "Las colectivizaciones: estado de la cuestión y aspectos regionales" en Congreso Valencia Capital de la República (1986: Valencia), **La II República, una esperanza frustrada: Actas del congreso Valencia Capital de la República (Abril 1986)**, Valencia, Alfons el Magnànim, 1987, p. 154-155.

col·lectivitzacions que es produïren en els inicis de la guerra. Per a Maurice<sup>12</sup>, la cronologia de les col·lectivitats pot explicar que la revolució va amb el col·lectivisme, a més de les progressives aparicions de col·lectivitzacions en el temps des del 1936 fins 1938.

### Bibliografia

- A. Bosch, **Colectivistas (1936-1939)**, Valencia, Almudin, 1980.
- A. Girona, J. Navarro (eds), **Fa setantaanys: la Guerra Civil al País Valencià (1936-1939)**, Valencia, PUV, 2009
- A. Bosch, **Ugetistas y libertarios. Guerra civil y Revolución en el País Valenciano, 1936-1939**, Valencia, Alfonso el Magnánimo, 1983.
- Congreso Valencia Capital de la República (1986: Valencia), **La II República, una esperanza frustrada: Actas del congreso Valencia Capital de la República (Abril 1986)**, Valencia, Alfons el Magnànim, 1987.
- J. Maurice, "Problemática de las colectividades agrarias en la guerra civil", en **Agricultura y Sociedad**, num. 7, abril/junio 1978.

---

<sup>12</sup>J. Maurice, "Problemática de las colectividades agrarias en la guerra civil", en **Agricultura y Sociedad**, num. 7, abril/junio 1978, p. 68